

A FELKELÉS ELMÉLETE

FORGÁCS Balázs: *Gerillák, partizánok, felkelők. Az irreguláris hadviselés elméletének története – Korunk kihívásai*. Zrínyi, Budapest, 2020. 238 oldal, ár nélkül

A hadviselés szabályai az évszázadok alatt sokat változtak, de mióta az 1648-as vesztfáliai béke megkötöttet és a napóleoni háborúkat az 1815-ös bécsi kongresszus lezárta, a háborúzás egységes törvényeket kapott. Ennek lényege, hogy az egymással szemben álló szervezett, professzionálisan vezetett, hadtudományi elvek szerint működő fegyveres erők erőszak alkalmazása állami monopólium alá tartozik; összecsapásuk szabályok szerint történik (ennek része a sebesültekkel és hadifoglyokkal való bánásmód, a megadás és fegyverletétel körülményeinek meghatározása, a tiltott fegyverek lajstromba vétele); a háborúk pedig addig tartanak, amíg valamelyik fél katonai értelemben meg nem semmisül, vagy állami entitása nem kapitulál, esetleg politikai értelemben össze nem omlik; valamint a háború hadüzenettel kezdődik és békekötéssel ér véget. Az így lefektetett szabályok szerint eljáró hadseregek egységes vezénylet alá tartoznak, a csatatéren bizonyos védelmet élveznek (például az elfogott, lefegyverzett, sebesült ellenfél nem ellenség többé), azonos egyenruhát hordanak, közös zászló/hadijelvény alatt vonulnak, rangjelzéseik láthatók és egységesek, hierarchikusan felépülő tisztikaruk közös. A modern, ipari államok katonai összecsapásai a 19. században és a 20. század első felében így is zajlottak, sőt a múlt század második felében is ez volt a közöttük végbemenő hadviselés *normál* állapota. Ezt nyomatékosította az 1899-es hágai és az 1949-es genfi egyezmény. Abban az esetben viszont, amikor *aszimmetrikus hadviselés*re kerül sor, vagyis amikor nem államok állnak szemben egymással, hanem szervezett politikai entitások csapnak össze nemállami felekkel, e szabályok felfüggesztődnek. Ennek a szabálytalan és nehezen is szabályozható háborúskodásnak hosszú-hosszú történelme van, ami a római légiókkal – germán törzsek, makkabeusok,

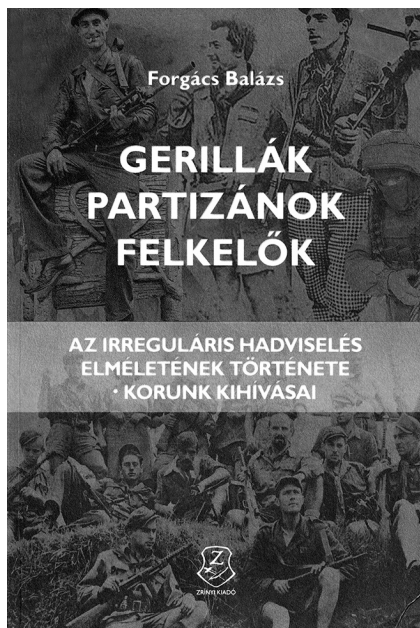
kelták részéről – vívott ókori csatáktól kezdve a törökellenes keresztény portyázók (hajdúk, huszárok, kozákok) rajtaütésein át egészen az 1944-es varsói és az 1956-os budapesti városi népfelkelésig ível.

A harcterek mindenkori, nem államokhoz kötődő irreguláris szereplői (kalózkodók, felkelők, partizánok, gerillák, milicisták, szabadcsapatok, terroristák) évszázadokig az állami ellenőrzés réseiben bújtak meg, majd a II. világháború alatt – a keleti fronton, a nyugat-európai ellenállási mozgalmak soraiban, a Balkánon – újjáéledtek és a hidegháború forradalmi, dekolonizációs és nemzeti felszabadító harcai során teljes fegyverzet-

ben léptek színre, számos esetben (Afganisztán, Kína, Kuba, Vietnam) győzelmet is aratva az állami hadseregek fölött. Az elmúlt kétszáz évben a fegyveres összecsapások 80 százaléka zajlott nem hagyományos módon, de míg az 1775 és 1945 között vívott 443 felkelésnek csak a negyede járt sikerrel, addig az azóta végbement, nagyjából 160-nak mintegy 40 százaléka! A 21. század első évtizedeiben pedig olyan jelenségek ütötték fel fejüket, amelyek az államok által (ki)használt *irreguláris hadviselés* elterjedésére mutatnak (hibrid hadviselés, korlátlan háború elmélete, magánhadseregek alkalmazása, proxy háborúk). Ez utóbbi felveti a vesztfáliai kon-

szensus felbomlását és ennek következtében egy olyan szabálytalan hadviselés kialakulását, amely a világháborúk kora (1914–1991) után a helyszíneit (Észak-Jemen, Kelet-Ukrajna, Líbia, Szíria) fraktálokban klónozó *világpolgárháború* rémét idézi fel.

Forgács Balázs őrnagy, hadtudós, az NKE HHK Hadászati Tanszékének docense közel másfél évtizede kutatja a gerilla-hadviselés elméletét (vö. *Káosz vagy rend a gerilla-hadviselésben? Kommentár*, 2008/1), amelyhez a nagy magyar hadelméleti szakértő, Kovács

Jenő hadikultúra-kutatásain keresztül jutott el. A 2012 és 2019 között írott és forrásközölt tanulmányai összefoglalásának és magasabb szintre emelésének tekinthető *magnum opusa* a Napóleon hadai elleni spanyol-, orosz- és poroszországi nemzeti felkelések elméleti megalapozóinak (Davidov, Gneisenau, Jomini) interpretációjától kezdve Carl von Clausewitz nagyszabású összefoglalásának (*A háborúról*. 1830) irreguláris hadviselést szabályozni hivatott passzusai értelmezésén keresztül egészen a munkásmozgalom hadelmélete teoretikusainak (Marx–Engels, Blanqui, Lenin) és a 20. századi felkelések elméleti–gyakorlati művelőinek („Arabiai” Lawrence, Tito, Mao Ce-tung, Võ Nguyên Giáp, Che Guavara, Abraham Guillén, Carlos Marighella) bemutatásáig terjed. A több mint százötven évnnyi – Dél-Európától Kelet-Európáig és Délkelet-Ázsiától Latin-Amerikáig hullámmzó – hadelméleti szöveggyománny megismertetése rendre kiegészül alkalmazásuk értékelésével és annak felvillantásával, hogy az egyes teoretikusok sok esetben először a gyakorlatban alkalmazták azt, amit később elméletté formáltak. Forgács azoknak az érdekes és értékes összefüggéseknek a leírásával sem marad adós, amelyek a hadviselés racionális állami szabályzásának árnyékában meghúzódó „láthatatlan gerillaelmélet” nem kevésbé egységes láncolatát eredményezik, ugyanis a „partizán elméletét” (Carl Schmitt) kidolgozók és a „felkelés művészetét” (Engels) űzők hol a harctéren, hol egymás könyveiből tanulták el a teóriát és a praxist. Ilyen transzfer eredménye – mint megtudjuk – például a spanyol népfelkelés regulájából inspirálódó III. Figyes Vilmos-féle, népfelkelésre felszólító 1813-as királyi ediktum, a ’48-ban tüzerösszekötőként szolgáló Marx és a ’49-es veterán Engels munkáiból merítő Lenin, a kínai polgárháborúban jelen lévő vietnami „vörös Napóleon”, a maoizmus partizánelméletét továbbíró guevaraizmus vagy a spanyol polgárháborúban edződött Guillén, aki az argentin, uruguayi és perui városi felkelők (katonai) ideológusa lett.

Forgács műve nemcsak az egyes szerzők kimerítő tárgyalását végzi el, hanem a több formát (partizánháború, népi háború, forradalmi háború, népfelkelés) is öltő gerilla-hadviselés szabályrendszerét is leírja. Ezek sze-

rint az anyagi, létszámbeli és szervezeti értelemben egyaránt kisebbségben lévő, de saját földjén harcoló s annak előnyeit (helyismeret, a lakosság szimpátiája, rövid utánpótlási vonalak) kihasználó *felkelők hátrányukat fordítják előnyükkre*, amikor mozgásukkal térben kifárasztják az ellenfelet, a közvetlen összecsapás halogatásával, elkerülésével időben elhúzzák a háborút és olyan támadó taktikát alkalmaznak (álcázás, megtévesztés, nyugtalanítás, üss és fuss), amely egy védekező stratégia révén végül arra kényszeríti a megszállókat, hogy ha katonailag nem is, de politikailag belássák vereségüket. Összességében tehát, írja, „a gerilla-hadviselés mögött is mindig felfedezhető politikai szándék”, amit „a kifárasztás eszközeivel [...] a bevett szokásostól eltérő módon” érnek el, így ezzel kapcsolatban „az *indirekt hadviselés irreguláris formájáról* beszélhetünk” (kiemelés tőlem). A gerilla-hadviselés módszertana természetesen idő és tér függvényében eltérő, míg például a maoista vidéki lázadók szerint „a város a forradalom temetője” (Fidel), addig a terrorizmust legitim eszközként elfogadják a metropoliszban ismerik fel a „forradalom gerincét” (Marighella). Ám a gerillaháború minden esetben követi Mao háromlépcsős stratégiáját, amely a partizánok fokozatos megerősödése utáni regularizálódásával, majd ütőképes hadsereggé válásával számol, mégpedig egy territoriális, intézményesült állam kiépítésének reményében (ezt a törekvést láthatjuk a kolumbiai FARC, a libanoni Hezbollah és az észak-szíriai kurd milicisták esetében).

Forgács Balázs könyve utolsó fejezetében kitér a 21. századi kihívásokra is, amikor egy sokszereplős, államok által is befolyásolt, technicizált „transznacionális gerilla-hadviselés” létrejöttét azonosítja, amely vegyesen alkalmazza a vesztfáliai egyezmény előtti, szerinti és felbomlása utáni megoldásokat, amint az tapasztalható volt a Krím-félsziget megszállásában, az Iszlám Állam felemelkedésében vagy a mexikói drogháborúban. **A hadelméleti szerző és katonatiszt könyve közérthetően, kimerítően és a legszelebb elméleti-gyakorlati összefüggésében dolgozza fel a gerilla-hadviselést**; összesen ezer lábjegyzete és 16 oldalas irodalomjegyzéke pedig önmagában is felér a tárgyalt téma bibliográfiai feldolgozásával. Forgács könyve mestermű.

BÉKÉS MÁRTON